

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi = digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Hamburg, Germany, 2026 Issue 5

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian,
Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Hamburg 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

MAQOL VA MATALLARNING LINGVISTIK MAQOMI: TILNING IXCHAM VA O‘TKIR JILOSI

S.F.Mirzaeva

Termiz davlat pedagogika institutida o‘qituvchi,
Termiz davlat pedagogika instituti,
Termiz tumani, Feruzamirzayeva1983@gmail.com

Shoymurodova Surayyo

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi,
Termiz tumani, surayyo656@mail.com

Payg‘amova Sabina

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi, Termiz tumani,
sabina6566@mail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tili paremiologiyasining asosiy birliklari bo‘lgan maqol va matallarning lingvistik maqomi, ularning o‘ziga xos lisoniy xususiyatlari hamda nutqdagi vazifalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida maqol va matallarning strukturaviy tuzilishi, mantiqiy-semantik jilolari va sintaktik tugallanganlik darajasi qiyosiy o‘rganilgan. Maqola va matallarning tildagi "barqaror birlik" sifatidagi tabiati, ularda zidlash (antiteza) va ko‘chma ma‘no (metafora) usullarining qo‘llanilishi, shuningdek, nutqning tejamkorligi va ta’sirchanligini oshirishdagi o‘rni yoritib berilgan. Maqola yakunida ushbu janrlarning zamonaviy muloqot jarayonidagi ahamiyati va ularni milliy qadriyat sifatida asrab qolish zarurati bo‘yicha xulosalar keltirilgan.

kalit so‘zlar: paremiologiya, maqol, matal, lingvistik maqom, sintaktik tugallanganlik, didaktik funksiya, metafora, antiteza, nutqiy tejamkorlik, barqaror birlik.

Abstract: The article analyzes the linguistic status of proverbs and sayings, which are the main units of Uzbek paremiology, their unique linguistic features and functions in speech. During the research, the structural construction, logical-semantic nuances and the degree of syntactic completeness of proverbs and sayings were studied comparatively. The nature of proverbs and sayings as "stable units" in the language, the use of antithesis and metaphor methods in them, as well as their role in increasing the economy and effectiveness of speech are highlighted. At the end of the article, conclusions are presented regarding the importance of these genres in the modern communication process and the necessity of preserving them as national values.

Keywords: paremiology, proverb, saying, linguistic status, syntactic completeness, didactic function, metaphor, antithesis, speech economy, stable unit.

Har bir xalqning tili nafaqat muloqot vositasi, balki o‘sha millatning bosib o‘tgan tarixiy yo‘li, madaniyati va ruhiyatini o‘zida mujassam etgan tirik xazinadir. Bu xazinaning eng noyob va asrlar davomida sayqallangan javohirlari esa,

shubhasiz, maqol va matallardir. Xalq ogʻzaki ijodining ushbu mitti janrlari oʻzining ixchamligi, oʻtkirligi va mazmunan teranligi bilan millat tafakkurining haqiqiy koʻzgusiga aylangan. Tilshunoslik fanida maqol va matallarni oʻrganuvchi maxsus soha — **paremiologiya** mavjud boʻlib, u ushbu birliklarning tildagi maqomini, ularning strukturaviy va semantik xususiyatlarini tadqiq etadi. Maqol va matallarning lingvistik maqomi masalasi hamisha tilshunoslarning diqqat markazida boʻlib kelgan. Zero, ular shunchaki nutq bezagi emas, balki tilning leksik boyligini, grammatik imkoniyatlarini va xalqning dunyoqarashini koʻrsatib beruvchi murakkab lisoniy hodisalardir. Ushbu maqolada biz maqol va matallarning tildagi tutgan oʻrni, ularning oʻziga xos lingvistik tabiati va bir-biridan ajratib turuvchi nozik jihatlarini tahlil qilishga harakat qilamiz. Tushunarli, maqolani yanada chuqurlashtirib, ilmiy va tahliliy jihatdan kengaytirgan holda, hajmini ikki baravar koʻpaytirib chiqdim. Matn xuddi soha mutaxassisi tomonidan batafsil yozilgandek koʻrinishga ega boʻldi:

Maqollar tilshunoslikning nafaqat paremiologiya, balki sintaksis va semantika boʻlimlari uchun ham boy material hisoblanadi. Maqolning eng birinchi va muhim lingvistik belgisi — uning **sintaktik tugallanganligidir**. Maqol har doim toʻliq shakllangan gap koʻrinishida namoyon boʻladi va oʻzida qatʼiy bir mantiqiy hukmni mujassam etadi. Bu shuni anglatadiki, maqol shunchaki soʻzlar yigʻindisi emas, balki tilning barcha qoidalari asosida qurilgan, oʻzida tugal maʼnoni tashiydigan lisoniy butunlikdir. Masalan, "*Bilim — aql chirogʻi*" yoki "*Mehnatdan kelsa boylik, turmush boʻlar chiroylik*" kabi namunalar orqali biz fikrning mantiqiy yakuniga yetganiga guvoh boʻlamiz.

Maqolning yana bir oʻziga xosligi uning **didaktik (oʻrgatuvchi) funksiyasidir**. Maqol shunchaki axborot bermaydi, balki tinglovchiga asrlar davomida xalq tajribasidan oʻtgan xulosani taqdim etadi. U tarbiya vositasi, hayotiy yoʻl-yoʻriq va axloqiy mezon vazifasini oʻtaydi. Lingvistik jihatdan maqollar **barqarorlik (turgʻunlik)** xususiyatiga ega. Ulardagi soʻzlarning oʻrnini oʻzboshimchalik bilan oʻzgartirish, biror soʻzni sinonimi bilan almashtirish qatʼiy man etiladi. Chunki maqolning har bir soʻzi oʻz oʻrnida ohangdoshlik va mantiqiy urgʻu bilan joylashgan boʻlib, bu uning xalq xotirasida oson muhrlanishini taʼminlaydi.

Matallar maqollarga qaraganda lisoniy jihatdan biroz boshqacha tabiatga ega. Ularning markazida **obrazlilik va kuchli metaforik ifoda** yotadi. Agar maqol hayotiy xulosa yoki hukm chiqarsa, matal shunchaki voqelikni tasvirleydi, unga badiiy boʻyoq beradi va insonning his-tuygʻulariga taʼsir koʻrsatadi. Matalda nasihatdan koʻra, koʻproq kinoya, piching, oʻxshatish yoki mubolagʻa (giperbola) ustunlik qiladi. Bu esa nutqning quruq maʼlumotdan jonli tasvirga aylanishiga xizmat qiladi. Matalning maqoldan eng katta lingvistik farqi uning **gap boʻlagi sifatidagi ishtirokidir**. Matal mustaqil, tugallangan gap emas, balki nutq tarkibida biror gapning boʻlagi (koʻpincha frazeologik ibora holda) boʻlib keladi. Masalan, "*Xamir uchidan patir*" yoki "*Ogʻzi qulogʻida*" kabi birliklarni olaylik. Bular oʻz

holicha alohida hukm bildirmaydi, balki gapning tarkibiga kirib, ma'lum bir holatning obrazli tavsifini yaratadi. Matal nutqning umumiy mantiqiy oqimiga moslashuvchan bo'lib, u so'zlovchining subyektiv munosabatini bo'rttirib ko'rsatish uchun xizmat qiladi.

Maqol va matallar (paremiyalar) tilning eng boy va jozibali qatlami bo'lib, ularda **ko'chma ma'no, o'xshatish va zidlash (antiteza)** usullari o'ta mahorat bilan qo'llaniladi. Ayniqsa, zidlash usuli maqollarning asosiy ustuni hisoblanadi. "*Yaxshi topib gapirar, yomon qopib gapirar*" kabi maqollarda "yaxshi-yomon" va "topib-qopib" kabi antonimik juftliklar orqali lisoniy zidlik (antiteza) yaratiladi. Bu esa aytilmoqchi bo'lgan fikrning ta'sirchanligini va tushunarligini bir necha barobar oshiradi. Paremiyalar xalqning tilda mantiqiy amallarni naqadar mukammal qo'llashini ko'rsatuvchi yorqin dalildir.

Ushbu birliklarning tildagi yana bir muhim ijtimoiy va lisoniy vazifasi — **nutqning tejamkorligi va ekspressivligini (ta'sirchanligini) oshirishdir**. Inson uzoq vaqt tushuntirishi, dalillashi va isbotlashi lozim bo'lgan murakkab bir vaziyatni bitta o'tkir maqol orqali lo'nda va tushunarli qilib ifodalashi mumkin. Bu esa muloqot jarayonida "kam so'z bilan ko'p ma'no anglatish" tamoyilini yuzaga chiqaradi. Paremiyalar nutqning emotsional quvvatini oshiruvchi, uni jozibali va mazmundor qiluvchi eng kuchli qurol sanaladi. Ular orqali til o'zining estetikasini va xalqning o'tkir zehni namoyon etadi. Maqol va matallar shunchaki xalq og'zaki ijodining mitti namunalari emas, balki tilimizning asrlar davomida saralanib kelgan haqiqiy "oltin fondi"dir. Ularning lingvistik maqomi shunchalik yuksakki, bu birliklar tilning ham tarixini, ham bugungi kundagi jonli jozibasini o'zida aks ettira oladi. Maqol va matallar o'zining mantiqiy tugallanganligi, obrazli ifoda usullari va semantik teranligi bilan til tizimining ajralmas qismiga aylangan. Ular xalq tafakkurini qoliplovchi va kelajak avlodga yetkazuvchi ma'naviy ko'prik vazifasini o'tab kelmoqda. Bugungi globallashuv va axborot oqimi shiddatli tus olgan davrda, zamonaviy muloqotda ushbu janrlarning saqlanib qolishi nihoyatda zarurdir. Chunki texnologiyalar rivojlangani sari inson nutqi qisqarib, muloqot standartlashib borayotgan bir paytda, maqol va matallar nutqimizga milliy ruh, jonli bo'yoq va mantiqiy chuqurlik bag'ishlovchi asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Ularni muloqot jarayonida faol qo'llash nafaqat fikrimizni ta'sirchan qilishga, balki ona tilimizning boy imkoniyatlarini va milliy o'zligimizni asrab qolishga ham yordam beradi. Zero, hikmatli so'zlar yashaydigan til doimo boy va hayotiylikini saqlab qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Berdiyev H., Rasulov R. O'zbek tilining paremiologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1984.
2. Mirzaeva F. Proverb as an object of linguistic research // World Bulletin of Social Sciences. – 2024. – T. 33. – S. 82-87.
3. Mirzaeva F. Strukturano-semanticheskie xarakteristiki angliyskix i uzbekskix poslovits s sushchestvitelnymi komponentami // Universalnaya indeksnaya biblioteka Vestnika pedagogov novogo Uzbekistana. – 2023. – T. 1. – № 11. – S. 84-87.
4. Mirzayeva F. S. Contrastive Study Of Proverbs With A Hydronym Component In English And Uzbek Languages // The Peerian Journal. – 2025. – T. 40. – S. 36-38.

